

Психолого-педагогічні засади підготовки вчителя у системі післядипломної освіти до реалізації компетентнісного підходу



Олександр МИТНИК,

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології Інституту педагогіки і психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Реалізація компетентнісного підходу в освіті передбачає формування в учнів надпредметних та спеціально предметних компетентностей. Найбільш поширеним є визначення компетентності як здатності особистості застосовувати знання, уміння й навички у запланованих, а також непередбачених навчальних і життєвих ситуаціях. Основною педагогічною метою освіти, побудованої на засадах компетентнісного підходу, є збереження здоров'я дитини; розвиток пізнавальної мотивації; формування гнучких знань, придатних для розв'язання різних навчальних та життєвих питань; виховання таких якостей, як самостійність і незалежність, що становить основу для вияву і розвитку ініціативи. Виховати ці якості може генерація не лише кваліфікованих, а й соціально та творчо активних, ініціативних, конкурентоспроможних учителів, тобто таких, які здатні створювати певні педагогічні інновації та обґрунтовувати цінність створеного. Конкурентоспроможний вчитель прагне постійного професійного самовдосконалення.

Виховати в учителя потребу професійного саморозвитку має допомогти система післядипломної освіти як органічна частина неперервної педагогічної освіти. На думку В.Бондаря, І.Жерносека та М.Красовицького [3; 8; 10], провідним завданням системи післядипломної педагогічної освіти має бути стимулювання самоосвіти та саморозвитку вчителя. Важливо, щоб вона спрямовувалася на розвиток професіоналізму педагога щодо реалізації компетентнісного підходу в організації навчально-виховного процесу. Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури дає можливість стверджувати, що у змісті педагогічної освіти з'явився новий стратегічний аспект – компетентнісний підхід, реалізація якого у системі післядипломної педагогічної освіти означає формування в учителів взаємопов'язаних компетентностей – професійної, особистісної, соціальної, комунікативної тощо (Н.Бібік, О.Овчарук, О.Пометун, О.Савченко та ін. [2; 11; 13; 14]). Професійну компетентність учителя щодо реалізації компетентнісного підходу в побудові навчально-виховного процесу розуміємо як здатність фахівця кваліфіковано й ефективно застосовувати теоретичні знання, знання–засоби, знання–цінності у запланованих та непередбачених педагогічних ситуаціях. Так, *теоретичні знання* – це знання про поняття психічного віку; анатомо-фізіологічні особливості, розвиток психічних процесів у певному

віковому періоді; особливості процесу засвоєння навчального матеріалу; особливості формування наукових понять; зміст навчання у певній ланці освіти; дидактичні принципи, функції, технології процесу навчання. *Знання–засоби* це: знання методики організації навчально-творчої діяльності учнів на уроках математики, української мови, літератури, що базується на знаннях про методи активізації пізнавальної діяльності учнів, форми організації їхньої навчально-творчої діяльності. *Знання–цінності* охоплюють знання суб'єктної парадигми освіти, морально-етичних якостей особистості, принципів, правил поведінки та етикету.

Отже, професійна компетентність характеризується як сукупність, з одного боку, професійних знань, умінь і навичок, з іншого – досвіду їх використання у різноманітних педагогічних ситуаціях.

З метою розвитку професійної компетентності вчителя щодо реалізації компетентнісного підходу у побудові навчально-виховного процесу важливо, аби в системі післядипломної педагогічної освіти кожний вчитель відчував себе особистістю. Для цього викладачі мають розгортати у часі ситуацію розмірковування, що передбачає:

- стимулювання ініціативи та самодіяльності;
- розвиток у вчителя вміння не лише формувати нові ідеї, а й науково обґрунтовувати їх ефективність, демонструвати у межах рольового

тренінгу варіанти їх застосування у навчально-виховному процесі (під час проходження курсів підвищення кваліфікації);

- розвивати уміння та навички самостійного пошуку необхідної інформації, її опрацювання та використання у практичній діяльності.

Важливо, щоб після завершення курсів підвищення кваліфікації кожний учитель критично переосмислив власний педагогічний досвід і, як наслідок, у нього виникла потреба у нових пошуках і професійному самовдосконаленні. Досягти цього можна, якщо процес навчання на курсах буде спрямовано на збагачення, розширення (на основі критичного аналізу практики) системи теоретичних знань, знань–засобів, знань–цінностей особистості, сформованих під час навчання у ВНЗ. Навчання на курсах, так само як і навчання у вищому навчальному закладі, потребує, щоб домінували у часі дискусійні форми роботи: засідання «круглого столу», рольові тренінги, диспути, обговорення конкретних педагогічних ситуацій тощо.

Щоб кожний учитель під час проходження курсів міг збагатити, переосмислити свій досвід щодо реалізації компетентнісного підходу в організації навчально-виховного процесу, викладачам системи післядипломної освіти необхідно:

- мати досвід практичної педагогічної діяльності;

- використовувати новітні наукові дані, найповнішу інформацію про досягнення у галузі філософії, педагогіки, психології;

- вміти здійснювати управління навчальною діяльністю слухачів, яке б стимулювало їх самоуправління, самоорганізацію власної діяльності;

- будувати взаємини зі слухачами з позиції помічника, колеги, вміти слухати, розуміти вчителя, навіть учитися в нього;

- постійно розширювати, поповнювати та оновлювати свої знання.

На наш погляд, розвиток професійної компетентності вчителя щодо реалізації компетентнісного підходу в побудові навчально-виховного процесу в системі післядипломної педагогічної освіти можна забезпечити за таких організаційних та психолого-педагогічних умов:

- інтеграції дисциплін «Педагогіка» та «Вікова і педагогічна психологія» в єдиному курсі «Психологія педагогіки». Інтеграція у педагогіці трактується як створення обов'язково цілісної системи [12]; встановлення координації, комплексності, доповнюваності (В.Семиченко [15]). Взаємозв'язок дидактики і предметних методик досліджувався в роботах Н.Воскресенської, В.Краєвського [5; 9]. Зміст курсу «Психологія педагогіки» має поєднувати загально-педагогічні, психологічні та методичні засади навчання як цілісного творчого процесу;

- зосередження самоосвіти педагогів у міжкурсовий період, внутрішньошкільної методичної роботи на опанування вчителями прогресивних

педагогічних ідей, теорій, методик, технологій створення різноманітних творчих завдань та завдань на розвиток власної інтелектуальної культури. Підготовці вчителя до інноваційної діяльності в системі післядипломної освіти присвятили свої дослідження В.Беспалько, Д.Богоявленська, М.Босенко, Л.Ващенко, С.Гончаренко, М.Дробноход, Ю.Мальований, О.Киричук, Т.Шамова та ін. Так, Л.Даниленко наголошує на тому, що інноваційна діяльність вчителя не повинна шкодити учню, вчителю, школі, суспільству [7]. Критерії здоров'я пропонуються як головні при оцінюванні доцільності змін у навчально-виховному процесі. Важливо не допустити індивідуально-особистісних руйнувань на жодному з рівнів – фізіологічному, психічному, соціальному, моральному. В.Беспалько, Л.Ващенко, С.Гончаренко досліджували технологічні аспекти інноваційної діяльності, а саме: побудову моделей інноваційних закладів освіти; ціннісно-мотивоване перероблення освітніх програм; планування та проведення експериментальної роботи; впровадження нововведень у педагогічний процес [1; 4; 6]. У зв'язку з викладеним вище керівникам навчально-виховних закладів необхідно:

- а) забезпечити вчителів вільним часом;

- б) створити сучасну матеріальну базу для творчої педагогічної діяльності: бібліотеки, комп'ютери, спеціалізовані кабінети, засоби мультимедіа тощо;

- в) створити у закладі атмосферу творчого пошуку, а саме: доброзичливі ділові стосунки між педагогами, підтримку творчості вчителя адміністрацією;

- г) залучати вчителів до активної участі в роботі Школи передового педагогічного досвіду, професійному конкурсі «Вчитель року»;

- г) ініціювати організації роботи методичних об'єднань вчителів у формі ділових ігор, рольових тренінгів, у процесі розгортання яких знаходити якомога більшу кількість варіантів розв'язання певної педагогічної проблеми, порівняння їх між собою, вибір кращого варіанту рішення за такими показниками, як раціональність, оптимальність, оригінальність, доцільність;

- д) створювати «банк педагогічних ідей» у вигляді щомісячних випусків педагогічної газети, буклетів, методичних рекомендацій та інших інформативних матеріалів про вдалі творчі знахідки вчителів.

Отже, для того щоб учитель прагнув до постійного професійного самовдосконалення, вся система післядипломної педагогічної освіти має будуватися на принципах:

- *пошукової активності*: під час навчання на курсах, засіданнях методичних об'єднань викладачі, вчителі створюють такі проблемні ситуації, розв'язання яких не передбачає готових рецептів і лише дискусії, рольові тренінги дають змогу відшукати варіанти вирішення педагогічної задачі;

- *діалогічної взаємодії*: міжособистісного спілкування, спрямованого на розуміння позиції, погляду суб'єктів взаємодії на «народження» нового змісту для себе;

• **самодіагностики:** організація таких видів роботи, які орієнтують вчителя на рефлексивну позицію щодо своєї дії, професійного успіху чи невдачі, ставлення до себе як до особистості.

Література

1. **Беспалько В.П.** Системно-методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса подготовки специалистов / В.П. Беспалько, Ю.Н. Татур. – М.: Высш. школа, 1989. – 144 с.
2. **Бібік Н.М.** Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н.М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / За заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – С. 47–52 с.
3. **Бондар В.І.** Дидактико-психологічна концепція реалізації освітньо-професійних програм підготовки вчителя / В.І. Бондар // Вища освіта України. – 2004. – №1. – С. 66–68.
4. **Ващенко Л.М.** Управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону: Монографія / Людмила Миколаївна Ващенко. – К.: Видавниче об'єднання «Тираж», 2005. – 380 с.
5. **Воскресенська Н.В.** Забезпечення взаємозв'язку дидактичної та методичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи: Дис. ... канд. пед. наук / Надія Володимирівна Воскресенська. – К., 1996. – 206 с.
6. **Гончаренко С.У.** Світоглядні функції загальної середньої освіти / С.У. Гончаренко, Ю.І. Мальований // Педагогіка і психологія. – К., 1994. – №1. – С. 44–56.
7. **Даниленко Л.І.** Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах: Монографія / Лідія Іванівна Даниленко. – К.: Міленіум, 2004. – 358 с.
8. **Жерносек І.Ф.** Повышение квалификации педагогических кадров / И.Ф. Жерносек // Под ред. И.Ф. Жерносека, М.Ю. Красовицкого, С.В. Крисяка. – К., 1992. – 190 с.
9. **Краевский В.В.** Методология педагогики / В.В. Краевский. – Чебоксары, 2001. – 244 с.
10. **Красовицький М.Ю.** Проблеми підвищення ефективності управління роботою школи / Михайло Юзефович Красовицький. – К.: Знання, 1978. – 47 с.
11. **Овчарук О.В.** Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти / О.В. Овчарук // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / За заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – С. 6–15.
12. **Педагогіка** / Под ред. Ю.К. Бабанского. – М., 1983. – С. 134.
13. **Пометун О.І.** Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О.І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / За заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – С. 16–25.
14. **Савченко О.Я.** Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти / О.Я. Савченко // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / За заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – С. 34–46.
15. **Семиченко В.А.** Моделювання структури педагогічної діяльності / В.А. Семиченко. – Ялта, 2000. – 75 с.



Олександр МИТНИК

Психолого-педагогічні засади підготовки вчителя у системі післядипломної освіти до реалізації компетентнісного підходу

У статті охарактеризовано педагогічну мету освіти, побудованої на засадах компетентнісного підходу. Розкрито зміст поняття «професійна компетентність вчителя щодо реалізації компетентнісного підходу у побудові навчально-виховного процесу», вимоги до викладача курсів підвищення кваліфікації вчителів, організаційні та психолого-педагогічні умови щодо розвитку професійної компетентності вчителя.

Ключові слова: компетентнісний підхід у сучасній освіті, професійна компетентність учителя, теоретичні знання, знання–засоби, знання–цінності.

Олександр МИТНИК

Психолого-педагогіческие основы подготовки учителя в системе последипломного образования к реализации компетентностного подхода

В статье охарактеризована педагогическая цель образования, построенного на основе компетентностного подхода. Раскрыто содержание понятия «профессиональная компетентность учителя относительно реализации компетентностного подхода в построении учебно-воспитательного процесса», требования к преподавателю курсов повышения квалификации учителей, организационные и психолого-педагогические условия для развития профессиональной компетентности учителя.

Ключевые слова: компетентностный подход в современном образовании, профессиональная компетентность учителя, теоретические знания, знания–средства, знания–ценности.

Oleksandr MYTNYK

Psychology-pedagogical basis for teachers training in the after diploma education system to realize competence approach

In the article is described pedagogical purpose of education, based on competence approach. Content solved concepts «professional teacher competence in realization of competence approach to building studying process», requirements to the teacher of the courses of improving qualifications, organizational and psychological-teaching conditions for competence development professional teacher.

Keywords: competence approach in the modern education, professional competence teacher, theoretical knowledge, knowledge–resource, knowledge–values.